

Оксана НІКА, д-р філол. наук, проф.

ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

e-mail: o.nika@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ЛІНГВІСТИКА ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ ІВАНА ФРАНКА

**[Рецензія на книжкове видання: Бацевич Ф. Художня проза
Івана Франка у вимірах сучасної лінгвістики:
вибрані статті. Львів, 2023. 110 с.]**

Лінгвістика художнього тексту належить до досить повно представленої наукової проблематики в україністиці. Новизна рецензованого видання полягає саме в оновленні методологічного апарату дослідження, розробленні наукових (нових) напрямів вивчення художнього тексту, як і збагачення цих лінгвістичних і міждисциплінарних напрямів загалом.

Новаторськими стали монографії "Стежками Франкового тексту (комунікативні, стилістичні та лексикографічні виміри роману "Перехресні стежки" (Львів, 2007) і "Стежками Франкового тексту (комунікативні, лінгвосеміотичні, когнітивні та лінгвостатистичні виміри прози)" (Львів, 2013), співавтором і науковим редактором яких є професор Флорій Бацевич*. У них уперше було розглянуто тексти Франка в аспектах комунікативістики, когнітивістики, статистичної лінгвістики і лінгвосеміотики. Переконливо доведено, що розуміння ідіостилю включає дослідження комунікативних смислів, мовних образів адресата, адресанта й спостерігача, семіотичні особливості передавання інформації. Поглиблене дослідження продовжене в монографії Ф. Бацевича "Лінгвокогнітивні та риторико-прагма-

* Докладніший огляд праць міститься в статті: Ніка, О., & Сазонова, Я. (2024). Наукові дискурси професора Флорія Бацевича. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2(76), 23–40. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2024.2.02>

тичні виміри художнього тексту (на матеріалі роману Івана Франка "Перехресні стежки") (Львів, 2016).

Рецензоване видання Ф. Бацевича "Художня проза Івана Франка у вимірах сучасної лінгвістики"* вміщує статті, що були надруковані після 2016 року. Як зазначає лінгвіст, ці статті нещодавно вийшли друком та продовжують лінгвістичний аналіз художнього тексту і нові ракурси вивчення художньої творчості Івана Франка.

Важливі напрацювання застосовані до аналізу великої та малої прози: романів "Перехресні стежки", "Для домашнього огнища", "Основи суспільності", оповідань "Микитичів дуб", "Малий Мирон", "Під оборогом", "На роботі" тощо. Загалом створюється цілісність про велику і малу прозу письменника, його авторські настанови щодо творення модерних українських творів. Це повернення уваги до художнього дискурсу Івана Франка, у тому числі до деяких менш відомих його оповідань, і – найважливіше – застосування лінгвістичних наукових підходів.

У новому виданні запропонована сукупність аспектів дослідження – комунікативно-прагматичних, лінгвонаративних і психо-семантичних. Ф. Бацевич приділяє найбільшу увагу виявленню та дослідженню комунікативно-прагматичних і лінгвонаративних особливостей у романах Івана Франка, повно аналізуючи комунікативні ускладнення в діалогах героїв, модус і модальність переповідності, вияви емпатії.

Учений повно проаналізував способи зображення комунікативних ускладнень у спілкуванні художніх персонажів, визначив причини таких ускладнень (с. 18–24), основні з яких – це ментальні (когнітивні), комунікативні прагматичного характеру, мовні та комунікативно-мовні причини. На думку Ф. Бацевича, у проаналізованих романах переважають ментальні (когнітивні) чинники, що призводять до комунікативних ускладнень: "незбіги світоглядних позицій, що формують відмінності пресупо-

* Рецензована публікація виконана у межах наукового проєкту «Національна ідентичність у загальноєвропейському контексті: літературно-науковий дискурс Івана Франка» (ІФ-36Ф).

зитивних основ породження комунікативних актів, комунікативної поведінки в цілому. Використовуючи різноманітні засоби вербального втілення цих відмінностей у діалогах героїв, а також застосовуючи традиційні засоби авторських коментарів, Іван Франко експлікує часто глибоко приховані причини світоглядних позицій мовців, досягаючи шляхом ускладнення їхньої комунікативної поведінки виявів прихованої сутності людини" (с. 24). Поглиблений аналіз діалогів характеризує соціолінгвістичний статус героїв романів, різні комунікативні інтенції та ситуації, що передають ускладнення, невдачі, з огляду на авторські особливості смислотворення в художньому тексті.

Комплетивні взаємозв'язки модусу і модальності, "свого" й "чужого" мовлення багатогранно вивчені в розділі монографії "Модус і модальність переповідності (на матеріалі прозових текстів Івана Франка)". Як відомо, співвідношення модусу і модальності, установлення поняттєвих меж цих категорій залишається актуальним через складність суб'єктивних виявів мовця, взаємодію та взаємозв'язок різних текстових (дискурсивних) категорій у текстовому середовищі, а тим більше – у художньому тексті. Переповідність, що охоплює різні трансформації чужого мовлення, відтворюється переповідачем у діалогах і в наративі. За трактуванням Ф. Бацевича, "переповідання – текстово-дискурсивний прийом непрямої передачі диктумно-модусних складових чужого мовлення із внесенням різних, іноді досить суттєвих семантико-прагматичних комунікативних смислів" (с. 27), а отже, виявляються різні способи диктумних і модусних чинників чужого мовлення. До них лінгвіст зараховує такі: модусно-модальне втілення диктумного (пропозитивного) складника чужого мовлення; трансформації модусно-модальної складової повідомлення третьої особи у мовленні переповідача; авторське (наративне) представлення модусно-модальних характеристик мовлення героїв художніх творів (с. 28–38). Переповідність репрезентує не лише чуже мовлення, а й певне ставлення мовця до повідомлення чужих слів, тому залежить від інтерпретаційного складника, що супроводжує переповідання. У художньому тексті різні вияви і

способи переповідності конструюються в діалогічному й наративному режимах, розкриваючи специфіку художнього тексту, психологію та інтенційність його героїв, авторський задум і реалізацію тощо.

Розвиток ідей про емпатію, яку вважають однією з домінант спілкування, дає підстави трактувати її як "психокогнітивну, в нормі інтенціональну, категорію усвідомленого добору адресантом (мовцем, автором, наратором) тексту об'єктів текстово-дискурсивної діяльності, які стають основою диктумної (пропозитивної) і модусно-модальної (в своїй основі оцінної) складових породження текстів і дискурсів, і задає напрям розгортання текстово-дискурсивних подій, текстової історії в цілому" (с. 41). Таке формулювання визначає цілісність підходу Ф. Бацевича щодо трактування різних текстових (текстово-дискурсивних) категорій з погляду диктумного і модусно-модального складників у текстопородженні. Із цих позицій лінгвіст детально схарактеризував, які типові лінгвонаративні способи втілення емпатії та її текстові функції в прозі Івана Франка. Скрупульозне вивчення різних виявів емпатії (семантичної та прагматичної) узагальнене у висновку про майстерність прозаїка.

У дослідженні Ф. Бацевич запропонував таку послідовність визначення емпатії в текстопородженні: **"Загальна інтенція мовця – Мотив – Загальний задум тексту – Текстова інтенція – Точка зору (загальна пресупозиція) – Концепт тексту – ЕМПАТІЯ – Смислова структура тексту – Семантизація і синтактування змістових елементів у внутрішньому мовленні – Розгортання диктумно-модусних (і модальних) складників тексту в зовнішньому мовленні (напівжирний шрифт автора – О. Н.)"** (с. 50). Ця послідовність, звісно, доповнена урахуванням психокогнітивних чинників.

Показово, що характерною ознакою художньої прози Івана Франка є фокусування, що забезпечує особливу організацію розгортання комунікативної події різними засобами (мовними, позамовними, паралінгвальними). Так, для аналізу виявів емпатії

акцентовано на дейктичних засобах, дискурсивних словах, слово-порядку у висловленні, особливостей інтонації, тональності тощо.

За цим підходом детально схарактеризовано різні текстові (дискурсивні) категорії на матеріалі художньої прози Івана Франка, що розкриває різні аспекти сучасної лінгвістичної теорії та застосування нових лінгвістичних напрямів дослідження, демонструє більш гнучкий і повний підхід до лінгвістичного аналізу художнього тексту.

Уперше мала проза Івана Франка проаналізована за психо-семантичним підходом у зображенні героїв. Лінгвіст з'ясував особливості мовного втілення змінених станів свідомості, що виявляється в спеціальному доборі фонетичних, граматичних, лексичних засобів, аргументував комунікативно-прагматичні вияви героїв оповідань. Висновки про цей аспект дослідження виформовують специфіку породження комунікативних смислів, зокрема їхню неадресованість, прагматичну, семантичну і дискурсивну неструктурованість, що характеризує творення художніх персонажів у змінених станах свідомості.

У рецензованому виданні Ф. Бацевича художня проза Івана Франка проаналізована за різними аспектами, що відкриває нові дослідницькі можливості для виявлення смислів у процесі естетичного текстопородження і характеристики авторської особистості письменника в модерній українській літературі.

Наукові зацікавлення художньою прозою Івана Франка розширені в дослідженнях із цифрової лінгвістики, науковим консультантом яких є Флорій Сергійович. Корпусно-лексикографічні та лінгвостатистичні напрями репрезентовані в докторській дисертації С. Бук "Корпусно-лексикографічні та лінгвостатистичні виміри великої прози Івана Франка: словник і текст" (2021), а також у пізніших статтях авторки*.

Рецензоване дослідження Ф. Бацевича пропонує перспективи вивчення менш відомої малої прози Франка, порівняння різних

* Бук, С. (2022). «Петрії й Довбушуки» у квантитативному зіставленні з великою прозою Івана Франка. *Мовні і концептуальні картини світу*, 2(72), 7–19. <https://doi.org/10.17721/2520-6397.2022.2.01>

творів митця, комплексного вияву типових і специфічних ознак у великій і малій прозі. Це видання матиме вплив для наукових і науково-методичних праць із комунікативістики, когнітивістики, прагмалінгвістики, історії української літературної мови, лінгвістичних досліджень української художньої прози і франкознавства.

Отримано редакцією журналу / Received: 12.10.24

Прорецензовано / Revised: 19.11.24

Схвалено до друку / Accepted: 05.12.24

Oksana NIKA, DSc (Philol.), Prof.

ORCID ID: 0000-0001-6387-3835

e-mail: o.nika@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

Kyiv, Ukraine

LINGUISTICS OF IVAN FRANKO'S LITERARY TEXT

**[Review of the book: Batsevych F. Literary prose of
Ivan Franko in the aspect of modern linguistics:
selected articles. Lviv, 2023. 110 p.]**

Автор заявляє про неаявність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses, or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.